

Illustre Lieve Vrouwe Broederschap

Bossche en andere leden tot 1642

A. van Lith-Droogleevers Fortuijn
J. Sanders
A. Schuttelaars

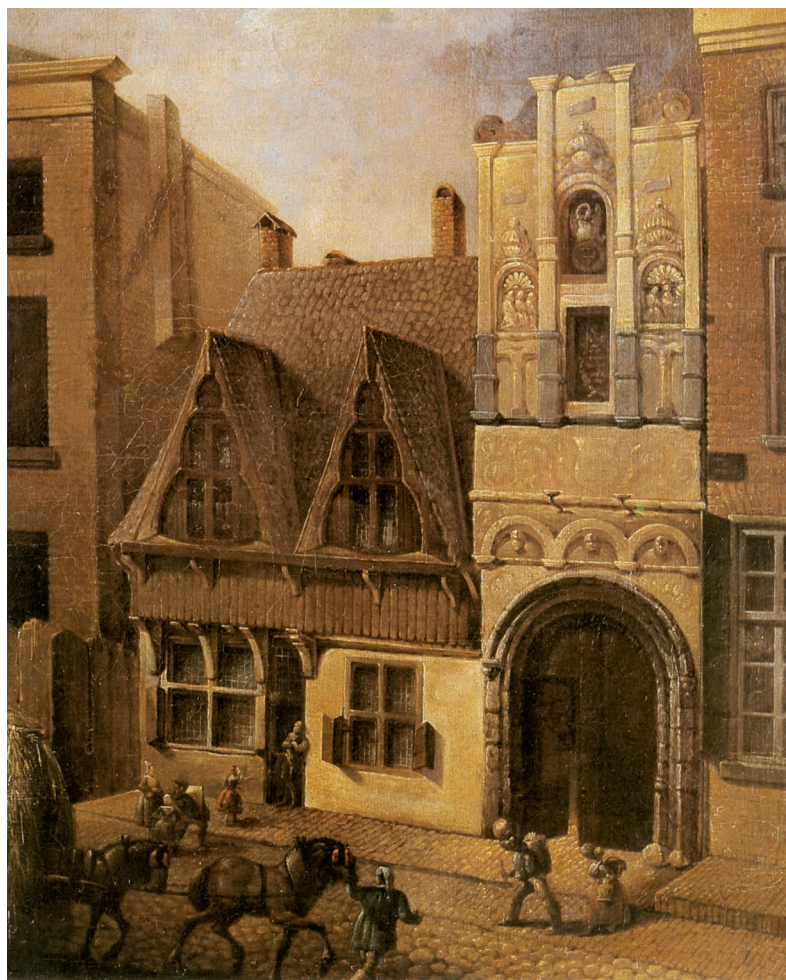
In het verleden zijn duizenden personen lid geweest van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap in 's-Hertogenbosch. Het overgrote deel van hen zal Bosschenaar geweest zijn. Op instigatie van het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), waar het archief van de Broederschap bewaard wordt, hebben drie vrijwilligers, de schrijvers van dit artikel, de namen van deze broederschapsleden in een database ingevoerd. Sinds kort zijn deze gegevens voor iedereen via internet raadpleegbaar.

Op deze wijze kan langzamerhand wat meer bekend worden van hun aantal, sociale afkomst en familieleden. Bovendien kunnen zo gegevens toegevoegd worden aan de namen van Bosschenaren die we uit andere bronnen kennen. Het dit jaar te verschijnen grafzerkenboek van de Sint-Jan is daarvan een voorbeeld.

Eerst zullen we wat informatie geven over de verschillende soorten leden binnen de Broederschap. Vervolgens komt de administratieve context aan bod waarin we hun namen aantreffen, van belang om de gegevens op hun juiste waarde te kunnen schatten. Ten slotte trekken we enkele algemene conclusies over het specifiek Bossche nut van dit project en zoomen we in op de registratie van het beroemdste lid van de Broederschap.

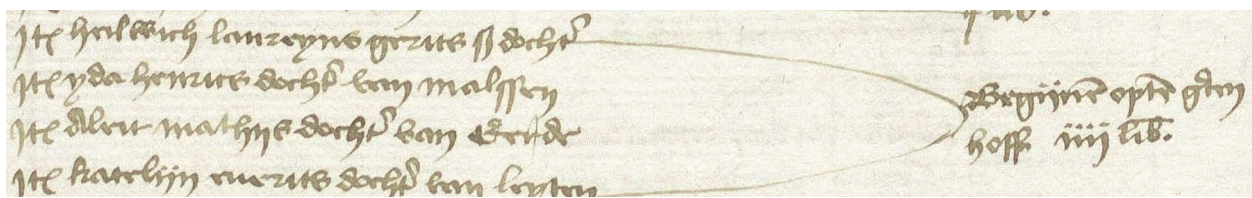
Gezwoeren en gewone leden

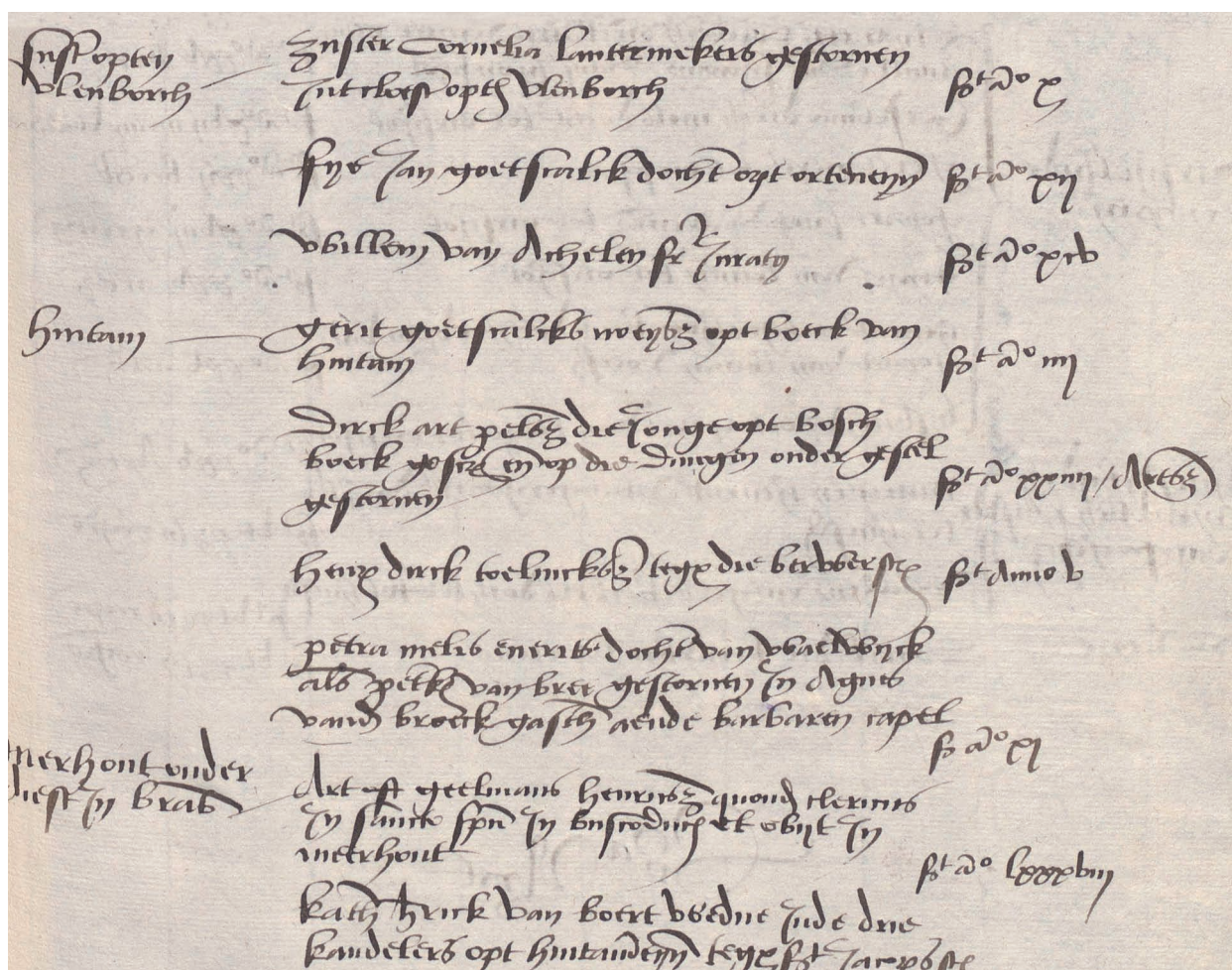
De Broederschap is al voor 1318, toen zij officiële statuten kreeg van de bisschop van Luik, ontstaan om de Mariadiensten in de kerk van 's-Hertogen-

Het onderkomen van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap aan de Hinthamerstraat: het Zwanenbroedershuis. Een schilderij uit omstreeks 1800. (Particuliere collectie)

bosch op te luisteren. In de statuten werden voor het eerst als leden vermeld: *clerici* (personen met de status van clericus) en *scolares* (scholieren aan de Latijnse School die zich voorbereidden op het behalen van deze status). Deze personen, klein in aantal, vormden een naar binnen gekeerde groep, die geheel uit Bosschenaren bestond.

kwamen achter het bestaan van deze koopwaar en wisten er de hand op te leggen. Nadat de rekeningen enige tijd opgenomen geweest waren in de bibliotheek van het Genootschap zijn ze later teruggegeven aan de Broederschap.

Dankzij deze rekeningen hebben we zicht op de leden van de Broederschap tot 1620. Tot dat jaar zijn de rekeningen redelijk compleet, maar die van de periode 1621 tot 1642 zijn verdwenen. Vanaf 1642 kende de Broederschap geen gewone leden meer naast gezworen broeders en bestond ze enkel uit 36 leden, van wie achttien van protestantse en achttien van katholieke signatuur.

Het project 'Tilmanshof'

De rekeningen in kwestie beslaan enkele meters. Alleen al om die reden is het niet eenvoudig daarin een bepaalde naam te vinden. Dankzij een subsidie van de Stichting Tilmanshof aan het BHC konden de 18.571 pagina's worden gescand. Alle rekeningen zijn doorgenomen om de hoofdstukken die betrek-

Registratie uit 1527-1528 van al voor de dood betaalde doodschulden met diverse aanvullende gegevens: 1) een zuster, gestorven in het klooster op de Uilenburg; 2) een vrouw gestorven op het Orthen-eind; 3) de gezworen broeder Willem van Achelen; 4) inschrijving uit het ledenregister van Hintham; 5) inschrijving uit het ledenregister van Den Bosch met vermelding van de sterfplaats Den Dungen onder Sint-Michielsgestel; 6) een bewoner van een huis in de Verwersstraat; 7) een vrouw, overleden in het gasthuis van Agnes van den Broek bij de Barbarakapel; 8) een clericus van de Tafel van de Heilige Geest in Den Bosch, gestorven in Meerhout; 9) een weduwe uit het huis De Drie Kandelers op het Hinthamer-eind tegenover de Sint-Jacobskapel. (BHC, archief ILVB, inv.nr. 128, f. 137r, scan 279).

king hebben op een of andere vorm van ledenadministratie op te sporen.

Het meest tijdrovend was het inbrengen van de gegevens over de leden. Er zijn ongeveer 88.000 namen ingevoerd in de database. Dit zullen ongeveer 40.000 verschillende personen zijn, omdat

iedere persoon via een inschrijving en een doodschuld in theorie twee keer voorkomt in de rekeningen. Honderden genormaliseerde titels en beroepen zijn eraan toegevoegd. De leden kwamen uit alle klassen van de bevolking: de paltsgavin staat naast de goudsmid, de 'schevehoedenmaker' naast de kruiwagenkruier, de rentmeester naast de knecht en de pastoor naast de beginn.

Onderzoekers kunnen nu via de computer op zoek gaan naar leden van de Broederschap, althans tot 1620. Er kan gezocht worden naar namen in de oorspronkelijke spelling. Ook kan rechtstreeks op een titel/beroep of op een plaatsnaam gezocht worden. Wat betreft dat laatste moeten we opmerken dat bij veel personen geen plaatsnaam vermeld staat. Deze

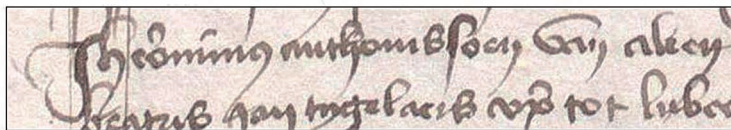
Een van de koorboeken uit het bezit van de ILVB. Dit boek is hoogstwaarschijnlijk vervaardigd in het beroemde atelier van Petrus Alamire te Mechelen, en mogelijk aangeschaft in 1530-1531. (In: H. Kellman, 'The Treasury of Petrus Alamire, Music and art in Flemish court manuscripts, 1500-1535', Leuven 1999)

zullen vermoedelijk uit Den Bosch of uit de directe nabijheid komen, maar met zekerheid kunnen we dat niet zeggen. Ter controle en voor aanvullende informatie kan doorgelinkt worden naar de pagina in de rekening waar de desbetreffende naam voorkomt. Het gebied waaruit de leden kwamen was groot. Uiteraard zeer vele Bosschenaren en andere Brabanders, maar Holland, Gelre, Utrecht, Overijssel en het aanpalende Rijnland leverden gedurende bepaalde periodes ook vele leden. En dan zijn er nog verder weg gelegen plaatsen in het huidige Duitsland, Frankrijk en Engeland, ja tot in Rusland toe. Qua aantallen zien we de volgende ontwikkeling. Van 1371 tot circa 1520 is er duidelijk sprake van expansie. Na 1520, wanneer de aflaten ter discussie worden gesteld door diverse kerkhervormers, zet een periode van contractie in, zowel in ledental als geografisch bereik.

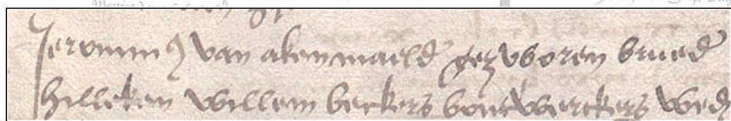
In tegenstelling tot de leden van buiten Den Bosch zijn er aan de Bossche leden regelmatig gegevens toegevoegd, zoals een straatnaam, huisnaam of plaats van overlijden. Ook de volgorde van inschrijven

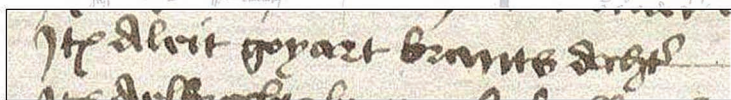
Vermeldingen van Jeroen Bosch en zijn vrouw Aleid van de Meervenne

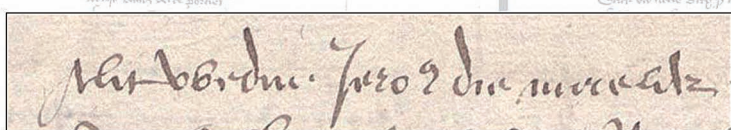
inv.nr. 122, rekening 1486/7
inschrijving, 42v

inv.nr. 126, rekening 1516/7
doodschuld na overlijden, 159v

inv.nr. 119, rekening 1468/9
inschrijving, 333r

inv.nr. 127, rekening 1522/3
doodschuld na overlijden, 201v

levert soms verrassende gegevens op: namen van de echtgenotes (toch al karig bedeed in de middel-eeuwse bronnen), kinderen en andere familie-relaties. Vele Bossche kloosters kunnen via deze ledenlijsten bovendien weer 'bevolkt' worden. Er werden vele, vooral vrouwelijke kloosterlingen en begijnen als lid ingeschreven. Regelmatig vond hun inschrijving als één geheel plaats waardoor we een volledig beeld van de bevolking van een klooster in een bepaald jaar krijgen. Het moge duidelijk zijn dat de ledenlijsten van de Broederschap meer zijn dan een losse verzameling namen met een jaar van intrede en een jaar van overlijden.

Een concreet voorbeeld: Jeroen Bosch

Ter illustratie geven we hier de posten met inschrijfgeld en doodschuld van de meest illustere aller Boschenaars, namelijk Hiëronymus Bosch, en zijn vrouw Aleid van de Meervenne alias Brants.

- In het rekeningjaar 1486/87 werd het inschrijfgeld voldaan door *Jheronimus Anthonissoen van Aken*
- In 1516 werd de doodschuld betaald voor *Jeronimus van Aken maelder*
- *Aleit Goyart Brants dochter* betaalde haar inschrijfgeld in 1468/9
- In 1522/3 werd de doodschuld betaald voor *Alit wedue Jeronimus die maelder*

De inschrijving van Aleid wordt tot nu toe in de Bosch-literatuur niet vermeld. Dat deze post nu wel is gevonden is te danken aan de indicering van de

ledenlijsten waardoor flexibel in die lijsten kan worden gezocht. Elk lid komt zoals gezegd over het algemeen minstens tweemaal in de rekeningen voor. Het geval Aleid van de Meervenne laat de waarde van het project zien. Tevens wordt duidelijk dat het niet altijd eenvoudig is om een inschrijving en een doodschuld aan elkaar te koppelen: toevallig weten we hier dat *Aleit Goyart Brants dochter* dezelfde is als *Alit weduwe Jeronimus die maelder*, in andere gevallen – waar het om minder bekende personen gaat – kan identificatie moeilijker liggen. Er wordt dus altijd nog de nodige creativiteit van de onderzoeker gevraagd.

Toegiften

In het verlengde van dit project zijn enkele onderdelen uit het broederschapsarchief aan deze database toegevoegd. Met grote regelmaat is vraag naar de wapenboeken van de gezworen leden (tot en met de huidige leden). De scans ervan zijn dan ook in dit project meegenomen. Via een index is gemakkelijk door te klikken naar het desbetreffende wapen. In een andere vraag is ook digitaal voorzien. De meest geraadpleegde gezangenboeken van de Broederschap, waaronder de zeer fraaie exemplaren uit het atelier van Alamire, kunnen voortaan via Internet doorgebladerd en bewonderd worden, hoewel er natuurlijk niets gaat boven de originele die in de vitrines van het Zwanenbroedershuis bewonderd kunnen worden. Een aanrader, evenals www.bhic.nl/broederschap.